

OBRTNIŠKI GLASNIK

GLASILO ZAVODA ZA POSPEŠEVANJE OBRTI ZBORNICE ZA TOI V LJUBLJANI

LETO VI.

LJUBLJANA, JULIJ 1939

ŠTEV. 4

VSEBINA:

Razstava slovenske obrti v Ljubljani od 7. do 16. oktobra 1939	50
A. D.: Strojni obrat	51
R. Dostal: Prva obrtna razstava v Ljubljani 1844	54
Jernej Perdan: Čevljarstvo pred leti in danes	56
R. Dostal: Stare obrtne zadruga ali cehi	60
Razno	65

Izhaja mesečno. — Naročnina znaša letno 25 din, posamezna številka stane 3 din. — Izdaja Zavod PO Zbornice za TOI v Ljubljani (odgovarja Ogrin Ivan v Ljubljani). — Uredništvo in uprava v Ljubljani, Beethovnova ul. 10. — Za uredništvo odgovarja Hočevar Lojze v Ljubljani. — Tiska Zadruga tiskarna v Ljubljani (Maks Blejec).

v Ljubljani od 7. do 16. oktobra 1939

se bo, kakor je danes že splošno znano, vršila v prvotno določenem obsegu in odrejenem terminu od 7. do 16. oktobra t. l. v prostorih ljubljanskega velesejma. Razstavnini odbor je imel ta teden sejo in je vzel podana poročila o pripravah za razstavo na znanje. Razstavljalci že pridno pripravljajo svoje izdelke za razstavo, prav tako pa se pridno nadaljujejo tudi ostale priprave.

Posebnost razstave bodo razne druge prireditve, ki se bodo vršile v okviru jubilejne razstave. Tako bo prirejena velika modna revija, ki je v Ljubljani že precej časa nismo imeli prilike videti, prav tako pa tudi velika kulinarčna razstava, ki je v Ljubljani že tudi dolgo ni bilo.

Kongres slovenskega obrtništva se pripravlja za en dan izmed razstavnih dni, prav tako pa se bodo vršili kongresi raznih obrtnih strok, n. pr. kongres frizerjev iz vse države ter bodo pri tej priliki frizerski mojstri priredili tudi veliko tekmovanje najboljših frizur. Podrobnosti o vsem tem bodo slovenski javnosti še pravočasno javljene. Opozarjamo že danes, da bo za kongrese pravočasno preskrbljena četrtinska vožnja za vse udeležence.

Ugodnosti razstavljalcev. Mnogi manjši in revnejši razstavljalci se borijo posebnih stroškov za spremljevalce svojega razstavnega blaga odnosno za zastopnike svojih izdelkov na razstavi. Razstavnini odbor bo pravočasno našel primerni aranžman, da se bo za več skupin razstavljalcev našel potrebnih zastopnik odnosno spremljevalec, tako da se bodo stroški občutno znižali. Poleg tega bo razstavnini odbor za razstavljalce odnosno njih zastopnike, ki ne bi zmogli stroškov za vzdrževanje ob času razstave v Ljubljani, skušal pripraviti vse potrebno, da bodo tem na razpolago prav poceni prenočišča in poceni hrana. To naj dotičniki že danes vzamejo na znanje.

Dotični obrtniki, ki se dozda še niso prijavili za razstavo, naj se za to prav hitro odločijo, ker čas hiti. Vsem razstavljalcem so na razpolago strokovnjaki s tehničnimi nasveti glede izdelave razstavnih predmetov. Vsi zamudniki naj se nujno javijo z dopisnico, lahko pa tudi osebno, razstavnini pisarni zaradi potrebnih informacij. Vse podatke in obvestila poda na zahtevo takoj Razstavnini odbor Zavoda za pospeševanje obrti pri Zbornici za trgovino, obrt in industrijo v Ljubljani, Beethovnova ul. 10, pritličje levo, telefon 50-88.

A. D., Ljubljana:

Strojni obrat

Uporaba strojev v lesni stroki stopa sorazmerno vzporedno z iznajdbo in uporabo pogonskih strojev — motorjev.

Razvoj strojnega obrata pri nas se deli v tri glavna obdobja. Večji obrati in tovarne pobištva so bile prve in na splošno maloštevne. Sledilo je združništvo, ki je v svojem razvoju združilo več podjetnih moči v produktivne zadrage. Tretje in najmerodajnejše obdobje spada v povojno dobo. Pobuda za vedno večjo uporabo strojev v obrti je prišla skupno s prevratom. Nove meje — nova orientacija za tržišča obrtnih izdelkov. Pri izgradbi nove države so poleg političnih voditeljev sodelovali mnogi zavedni strokovnjaki, ki so z ustanavljanjem samostojnih obratov polagali trdni temelj mladi državi.

Bežni pregled obstoječih strojnih obratov nam pokaže, da je bila ustanovitev teh vezana na razpoložljive pogonske pogoje. Tako je izraba vodne sile vezana na lokalne in prometne pogoje. Parni stroj se uveljavlja pri zadostni množini in nizki ceni kuriva. Redkejši so bili v uporabi motorji na bencin, petrolej in plinski generatorji. Šele z razširjenjem električnega omrežja po deželi je bila dana možnost upeljati strojni obrat tudi v najoddaljenejši gorski vasi, kar je ne malo pripomoglo do olajšanja dela in razvoja obrti. Končni in za našo dobo zelo tehtni činitelj pri razvoju strojnega obrata je čas. Danes je čas vodnik, ukazovatelj in organizator. Slediti moramo duhu časa in izrabljati sleherno minuto razpoložljive dobe, ker le tako se je mogoče obdržati na površju. Idealno ročno delo, katero občudujemo danes po mnogih graščinah in samostanih, ki obenem izpričuje spretnost in umetniški čut naših prednikov, se je moralo umakniti, v ospredje stopa stroj z vsemi svojimi dobrimi in tudi slabimi spremljevalci.

Potrebe stroja v obrti ne moremo zanikati. Nespametna je tudi trditev, da bi bilo danes na svetu bolje, ako bi ne bilo strojev; kajti stroj je postal nekako potrebno zlo, ki se pač obrne v dobro, ako ga vodi razum. V tem slučaju je dober pomočnik. Nikdar pa ne sme stroj človeka zaslužniti, ker s tem se izprevrže njegov namen in iz pomagalca postane — tiran.

Kaj je važno pri strojnem obratu?

V prvi vrsti je potrebno temeljito poznavanje stroja in njegove delamoznosti. Temu se pridruži še paznja oz. negovanje. Pravilno mazarje in pregled ležišče ter vzdrževanje ostrine orodja je porok ne samo za daljšo življenjsko dobo stroja, temveč tudi za dobro in brezhibno delo. Zato je napačno misliti, da je možno pri stroju vsakogar zaposliti. Stroj dela samo toliko časa v po-

polno zadovoljnost, dokler so dani gori navedeni pogoji — brezhibno stanje in ostrina. Strokovno naobraženi delavec takoj opazi nedostatke in jih bo skušal odstraniti, drugi bo silil stroj še nadalje k delu, kar je v škodo stroju in izdelku.

Najvažnejša zahteva pri vsakem strojnem obratu je osebna varnost in sigurnost obrata. Motorni pogon in velika brzina, s katero deluje orodje, predstavlja stalno nevarnost za zaposlenega. Zaradi tega so stroji opremljeni z odgovarjajočimi varnostnimi napravami. Slednje morajo biti tako urejene, da nudijo popolno varnost pri delu, ne smejo dela ovirati ali zmanjševati produktivne možnosti; v takih primerih se kaj rado zgodi, da pri stroju zaposleni tako napravo kratko malo odstrani in s tem nevarnost poveča. Ako se kdaj varnostna naprava odstrani, n. pr. pri izmenjavi orodja, popravilu itd., se mora po končanem delu takoj zopet pravilno namestiti. V nasprotnem primeru postane dotični sokriv nastale nezgode.

Razen varnostnih naprav so od nadzorovalne oblasti izdani predpisi, katerih namen je, da ščitijo delojemalca in delodajalca.

Najvažnejše splošne določbe so:

Na gredi transmisije morajo biti naprej stoječe glave zagodzd in vijakov, ki držijo jermenice, sklopke in torne obroče, zakrite.

Jermen oz. vrv, ki služi za prenos gibanja od motorja na transmisijo in stroj, mora biti krit.

Nalaganje jermena med obratom je prepovedano. Posluževati se mora nalagalec ali obrat ustaviti.

Mazanje in vsako opravilo na transmisiji med obratom je prepovedano.

Ako se nahaja motor izven delovnega prostora, se mora pričetek in prekinjenje obrata naznaniti s posebnim in razločnim znamenjem. Po danem znamenju se mora vsako nadaljnje delo na transmisiji opustiti.

Pri strojih zaposleni mora imeti tesno prilegajočo se obleko. V posebnih obratih je predpisana tudi vrsta in trpežnost blaga.

Strogo je prepovedano ogovarjati pri stoju zaposlenega.

Nezgode pri strojih nastanejo tudi iz drugih, bolj osebnih razlogov. Oglušujoči šum skobilnega stroja in krožne žage vzbujajo pri mnogih občutek bojazni. Ta občutek je tudi glavni vzrok nesigurnosti pri stroju zaposlenega, kar je često povod nezgodi. Tudi podcenjevanje nevarnosti pri strojnem obratu vodi pogosto k težkim poškodbam.

Res je, da stalni stik z nevarnostjo, otopi čut in dovzemanje za nevarnost in da je pozornost pri stroju zaposlenega osredotočena le na delo. Pri tem pa vsekakor ne sme pozabljati na morebitne nevarnosti. Objestnost in bahavo produciranje se je mnogokrat končalo s težko poškodbo. Objestnež in strahopetec ne spada k stroju!

Zakaj prednjači strojni obrat ročnemu delu?

Najvažnejši činitelj pri rezilnem orodju je pravilno vzdrževana ostrina. Pri strojnem orodju prihaja poleg te še hitrost in sila v poštev. Kakovost orodja je v splošnem odvisna od vrste jekla in načina kaljenja. Za strojno orodje se zahteva precejšnja žilavost jekla, da vzdrži večjo obremenitev pri delu; nadalje mora biti to jeklo tudi take narave, da obdrži za dalje časa dano mu ostrino. Oboje je potrebno zaradi hitrosti, s katero strojno orodje deluje.

Pri strojih razlikujemo hitrost vretena in obodno hitrost. Hitrost vretena je število zavrtljajev vretena (skobilni, rezkalni, vrtalni stroji) v času ene minute. Teoretično vzeto bi bila za delovni učinek stroja najboljša velika brzina. Praktično pa so tu stavljene gotove meje in to iz naslednjih glavnih razlogov:

1. prevelika brzina ograža stabilnost stroja,
2. ostrina se močno krha, se segreje in orodje žge,
3. pretirana hitrost je pod gotovimi pogoji nevarna tudi za življenje zaposlenega delavca.

Hitrost strojev za obdelovanje lesa se giblje med naslednjimi mejami:

- skobilni stroji od 3500—4500,
- rezkalni stroji od 2000—2500 za veliko orodje in od 3500 do 5000 za malo orodje,
- vrtalni stroji od 2500—3000 obratov v minuti.

Po obodni hitrosti se ocenjuje tračna in krožna žaga in brus. Obodna hitrost se označuje v metrih in pomeni pot, katero napravi zob ali ena točka v dobi ene sekunde. Ker se ta hitrost meri na meter, pravimo, da dela dotični stroj s hitrostjo x sekundnih metrov.

Od navedenih strojev dela:

- tračna žaga s hitrostjo 15—20 sekundnih metrov,
- krožna žaga s hitrostjo 30—45 sekundnih metrov,
- brusni kamen (naravni peščenec) 6—9 metrov v eni sekundi.

Hitrost smirkovih kolotov je na vsakem novem kolotu določena in se pod nobenim pogojem ne sme prekoračiti.

*

Opomba uredništva: Pisec bo ta članek v prihodnjih številkah nadaljeval. Obrtnike opozarjamo na »Opozorilo« v 2. številki letošnjega »Obrtniškega glasnika« glede nabavljanja strojev in obnavljanja ali naprave delavnic, kjer smo rekli: »Ogromno so bili oškodovani obrtniki, ki so nasledli brezvestnim in večkrat tujim agentom. Mnogo je tudi primerov prav v zadnjem času, da je kdo naročil stroje, plačal lepe zneske na račun, a o strojih ni glasu.

Zato poziva Zavod PO vse obrtnike, ki nameravajo obnavljati svoje delavnice, oziroma nabavljati stroje, da se zaupno obračajo na naš Zavod, ki ima na razpolago strokovnjake. Njihovi nasveti bodo gotovo vsakemu koristili.«

Obenem opozarjamo na domače tvrdke, ki oglašajo v našem listu.

R. Dostal:

Prva obrtna razstava v Ljubljani 1844

(Nadaljevanje in konec.)

Razstavní odbor se je bridko pritoževal zaradi pomanjkanja mizarskih izdelkov na obrtni razstavi ter je poudarjal, da potem pač ni čudno, če vzdržujejo tuje nemške tvrdke, graške in dunajske, svoje mizarske zaloge v Ljubljani. Dva mizarja iz Planine na Notranjskem, **Koren** in **Galé**, sta razstavila lepo izdelano skrinjo s predalčki; model mlina **Ignac Selak** iz Žirov; furnirje za mizarje **J. G. F. Dubois**, lastnik žag na Bistrici pri Brdu, **J. Mauc** v Mlinšah pri Moravčah in **M. Primožič** v Trziču; mizico **J. Kenda**, mizar v Ljubljani. Dva lesena kipa v naravni velikosti je izdelal Janez **Vurnik**, podobar v Radovljici; modele raznega kmetijskega orodja **A. Steklasa**, mlinar v Zajasovniku v Tuhinjski dolini; mlin na veter **Lovrenc Božič**, tesar v Dragi; model mosta **Jurij Pajk**, mestni tesarski mojster v Ljubljani; češke kolovrate pa kar trije ljubljanski mojstri, **Šimen Unglert**, **Anton Köhrer** in **Janez Nikel** ter so bili za svoje izdelke vsi trije odlikovani. Decimalne tehtnice so postavili na razstavo **J. Prašnikar** in **A. Texter** iz Trziča ter **Blaž Orebik**, ključavničar na Vranskem; razno fizikalno orodje **Anton Franel**, **Fr. Charl** in **Janez Echter** v Ljubljani; lesene sodarske pipe **J. Dolinšek**; klavirje **Andrej Bitenc** v Ljubljani, ki je bil za svoje izdelke odlikovan s srebrno svetinjo; **Anton Rihar**, izdelovalec glasbil v Polhovem gradu, je razstavil bas.

Razno krzno in kožuhe so razstavili **J. Kobilec**, **J. Nušak** in **Fr. Šere**, krznarji v Ljubljani; lepe koce **K. Florian** in **Valentin Pleiweis**, trgovca in tovarnarja v Kranju. — Kljub temu, da je začelo v novi dobi domače platnarstvo v Loški okolici, Smedniku in Velesovem že silno pešati, so razstavili platno domačega izdelka **Andrej** in **Jernej Verčič**, tkalca v Stari Loki ter **R. Košir**, tkalec v Kamniku. — Domače sukno in bombaževino sta razstavila **K. Pollak** in **J. Pehare**, tovarnarja v Trziču, ki sta s svojimi izdelki zalagala velik del kranjske dežele in jih pošiljala še v tujino. Enako blago je razstavil tudi tovarnar **J. Resman** iz Zgoš na Gorenjskem, ki je poslal 6 kosov izvrstnega blaga. Izdelovanje sukna je takrat na Gorenjskem že močno opešalo, le Resmanova tovarna se je med vsemi še najbolj držala, izdelala je okrog tisoč kosov sukna na leto. Cena za vatel je bila od 45 krajcarjev do 2 goldinarjev. Volno za boljše sukno so predli že na strojih, slabše blago pa so pripravljali delavci na roko. Takrat je zaposlovala tovarna, ki je začela obratovati že leta 1795., okrog 80 ljudi. Prvi lastnik podjetja, **Anton Resman**, je bil več let v tujini, ogledoval je razne tovarne in si je po teh zgledih postavil lastno tovarno na domačih tleh. — Obrtna razstava so se ude-

ležili tudi kaznjenci na ljubljanskem Gradu, ki so razstavili platno in platnene izdelke, srajce, moške hlače brez šiva, tobanično z umetno izrezanimi podobami in papirnato skrinjico.

Nogavice, rokavice in čepice so razstavili Franc **Napret** in Fr. **Sarabon** iz Tržiča ter Janez **Horak**, rokavičar v Ljubljani, ki je zaposloval v svojem podjetju okrog 70 delavcev. — Žimnata sita in druge žimnate izdelke so poslali na razstavo A. **Globočnik** in J. **Benedik**, tovarnarja v Stražišču ter I. **Lokar** in K. **Prevc** v Kranju. Prvi izmed navedenih je bil za svoje lepe izdelke odlikovan s srebrno svetinjo. Ta panoga domače industrije je preživljala že v oni dobi več sto domačinov v okolici Kranja, v Stražišču, Šmartnem in Bitnju. — Voščené sveče je razstavila Frančiška **Župevc** v Ljubljani. — Slamniarska domača obrt je bila baš v oni dobi zelo razvita kot mala hišna obrt v vaseh kamniškega okraja. Prav lične izdelke, katere je posebno pohvalil nadvojvoda Janez, je poslal F. **Dolenc**, učitelj v Mengšu, pa tudi A. **Jelenc** iz Ihana. — Usnje in usnjene izdelke so razstavili Valentin in Leopold **Mali**, Vincenc **Polak** ter Jožef **Deu**, vsi usnjarji v Tržiču. Sedla je dal na razstavo Fil. **Heim**, sedlar v Ljubljani. — Čevlje sta poslala J. **Megušar** in A. **Klopčaver** iz Tržiča, ki sta jih izdelovala na tisoče vsako leto, Klopčaverjeva tovarna sama je izgotovila nad 50.000 ženskih in otročjih čevljev na leto, katerim je bila cena od 8 do 26 krajcarjev za par. Cesar Ferdinand I., ki je obiskal obrtno razstavo, je občudoval lične in solidne izdelke ter se čudil nizki ceni čevljev. — Konjsko vprego je razstavil Janez **Klenner**, jermenar v Ljubljani, zvonarski jarem iz volovskih žil pa M. **Velikajne**, jermenar iz Spodnje Idrije. — Na razstavi je bilo udeleženo tudi tiskarstvo. Lep izdelok z zlatimi in srebrnimi črkami je razstavila Rozalija **Eger**, lastnica tiskarne v Ljubljani; knjigoveške izdelke pa ljubljanski knjigovez Ed. **Hohn**. — Kolesca za usnjarje (Plattierkugeln) je poslal A. **Urbanc**, strojar v Tržiču. Poprej je šlo za ta predmet mnogo denarja na Dunaj, odslej pa je ta denar ostal doma. Prvi je izumil ta kolesca neki Tomaž **Tomažević** v Kranju že leta 1826. — Slike, zlasti cerkvene, sta razstavila vitez Fr. **Kurz-Goldenstein**, slikar v Ljubljani ter Jurij **Tavčar**, slikar in podobar v Idriji. — Zemljevid kranjske dežele je izdelal za razstavo Henrik **Freyer**, kustos muzeja v Ljubljani, zemljevid ilirskega poglavarstva pa Friderik **Ložar**, stotnik domačega pešpolka. — Večjo zbirko suhe robe in lončenih izdelkov, rešeta, sklade, žlice, lonce itd., je poslal na razstavo graščak J. **Rudež** iz Ribnice. Že takrat je cvetela ta domača obrt v Ribnici, Sodražici, Dolnji vasi in drugod po ribniški dolini. — Na razstavo so poslale **nune** iz ljubljanskega samostana lepo izdelana ročna dela svojih učenk, ki so bila deležna splošne pohvale, poleg tega tudi svilo domačega pridelka; svilo je razstavila tudi gospa A. **Orel** v Ljubljani. — Jakob **Priksner**, krojač v Ljubljani, je razstavil gospoško suknjo, izdelano iz dveh vatlov sukna, ter s tem pripravil svoje tovariše v veliko zadrego, ker so se bali, da bo sedaj vsak-

do hotel imeti tako suknjo. — Klobuke je razstavil ž. Šubert, klobučar v Židovski ulici v Ljubljani, po 5 gold. 20 kraje., kar pa je bila za tisto dobo zelo visoka cena! — Papir in papirnate izdelke sta poslala na obrtno razstavo V. Grundner iz Goričanov pri Medvodah, ki je razstavil tudi prav lepe, umetno izdelane platnice iz hrastovega žaganja, ter **papirnica v Vevčah** pri Ljubljani, ki je imela tudi stiskalnico oglja ter je pridelovala velike množine lanenega, ogerščenega in sezamovega olja. — Umetno izdelano uro je poslal Anton Albrecht, urar v Ljubljani. — Svete podobe iz nekega prav drobnega, lesketajočega peska je napravil J. Vodé, varuh baron Erbergovega muzeja v Dolu pri Ljubljani. — **Steklarna** (glažuta) v Cerknici je v svojimi raznovrstnimi steklenimi izdelki pokazala, da s časom napreduje in izdeluje dobro blago. — Tudi peči ljubljanskega lončarja Henrika **Glaja** so bile od nadvojvode Janez pohvaljene.

Takšna je bila prva obrtna razstava leta 1844. Če pomislimo, da je minilo od takrat 95 let, se moramo čuditi, kaj vse so zmogli takrat naši domači obrtniki! Razstava je bila velikanska in dalekosežnega pomena za nadaljnji razvoj naše domače obrti. In še dandanes velja takratno geslo:

»Le vedno s časom naprejl!«

Perdan Jernej:

Čevljarstvo pred leti in danes

V prejšnjih časih je bila v naših krajih čevljarska obrt močno razvita. Po mestih, trgih in vaseh so izdelovali na roko vse vrste čevljev, od najbolj preprostih delavskih do najfinejših damskih. Izdelke tržiških čevljarjev najdemo že leta 1844. razstavljene na prvi obrtniški razstavi v Ljubljani. »Kmetijske in rokodelske novice« so 9. oktobra 1944 tako-le poročale: »Komaj smo nehali (jenjali) tržiške mojstre (železarske in usnjarske) hvaliti, moramo zopet dva rokodelca iz Tržiča v misli vzeti, katerih blago je zavoljo majhne cene krog in krog znano; dva čevljarja sta, namreč J. Megušar in M. Klopčaver, ktera veliko tavžent čevljev na leto prodasta. Sam Klopčaver na leto čez 50 taužnt ženskih in otroških čevljev izdelata, katerih cena je od 8 do 26 krajcarjev. Naš presvetli cesar so se sami čez majhno ceno zavzeli, ko so v razstavi imenovane čevlje ogledovali.«

Takrat še ni bilo v naših krajih niti tovarn (okrog leta 1874. sta otvorila prvo čevljarsko tovarno v Trziču brata Filip in Kristijan Demberger, **bankirjeva** sinova) niti niso poznali različnih specialnih čevljarskih strojev. Posamezni mojstri so zaposlovali 5 do 10, pa tudi več pomočnikov in vsi so imeli dovolj kruha.

Z moderno tehniko pa je nastopila nekako pred 50 leti za čevljarje nova doba; v različnih strojih so dobili hude in nevar-

ne konkurente, ki so jih polagoma spravili na rob propada. Čevljar je moral začeti premišljevat, kako se bo rešil in si ohranil vsaj borno življenje. Spoznal je, da bo moral svojo skromno delavnico izboljšati, modernizirati in tehnično izpopolniti. Toda kako?

Ker je bil posamezen obrtnik v strokovnem in gospodarskem pogledu preslaboten v silni borbi s tovarnami, ki so rasle, se množile in uničevale nekdanj cvetočo obrt, so se začeli čevljarji (kakor tudi drugi obrtniki, n. pr. krojači, mizarji, usnarji itd.) združevati v zadruge, da bi se borili na vzajemni podlagi s skupnimi močmi za svoj obstoj. Ustanovili so najprej (leta 1885.) **Zadrugo čevljarjev v Ljubljani**, pozneje pa še druge v večjih krajih na deželi (Brežice, Zagorje ob Savi, Ribnica, Žužemberk itd.). To je bilo sicer nekaj, toda v težkem boju mnogo premalo, ker so se navadno združevali gospodarsko šibkejši; zadrugam je manjkalo za delovanje denarnih sredstev in spretnih voditeljev.

Tovarne se za malega obrtnika in njegov stiske niso brigale; proizvajale so vedno več vsakovrstnih izdelkov in jih dobavljale raznim trgovcem, ki so se pečali s prodajo na drobno. (Leta 1911., na primer je napravila takrat največja domača tovarna »Peko« 40.000 parov čevljev, leta 1935. pa že 470.000 parov.) V začetku so ostale tovarne še tovarne in se še niso spuščale v prodajo na drobno kakor danes, ko imajo tudi največje tovarne (na primer Bata) z večmilijonskim letnim prometom in dobičkom svoje prodajalne, in sicer ne samo ene, temveč na stotine ter jemljejo na ta način skromni zaslužek čevljarjem kakor tudi trgovcem.

Posamezni čevljarški mojstri so se trudili, da bi si pomagali s strokovnimi organizacijami in izobraževanjem. Strokovni učitelj Dragotin Majce je ustanovil »Prvo zasebno čevljarško učilišče« v Ljubljani; priredil je razstavo strokovnih risb in izdelkov strokovnega tečaja. 1. junija 1926 je pričel izdajati »Modni list za čevljarje«, strokovno in gospodarsko glasilo. V prvi številki poučuje stanovske tovariše, da je sila in moč kapitala (= tovarn) v organizaciji duševnih in gmotnih sil; torej »mora biti tudi sila in moč obrtnika v organizaciji gmotnih sil, t. j. v zadrugi, duševnih sil pa v inteligenci mojstra oziroma pomočnikov«. To inteligenco pa si morejo pridobiti obrtniki s pomočjo strokovnih šol in strokovnih listov. Škoda, da je moral list zaradi pomanjkanja sredstev po tretji številki prenehati.

Leta 1926. je bil v Zagrebu meseca avgusta velik čevljarški kongres; pretresali so stanje čevljarškega obrta, vprašanje uvoza in carine za inozemske izdelke, davke, brezposelnost, delovanje Okrožnega urada za zavarovanje delavcev; govorili so o čevljarških razmerah v bolezni, onemoglosti in starosti, o organizaciji za vso državo in o navodilih za zboljšanje čevljarškega obrta. Uspehov ta kongres ni rodil, kakor tudi ne protestno zborovanje belgrajskih čevljarjev isto leto. (Takih zborovanj je bilo pozneje še več; uspeh je bil približno vedno isti.)

Kljub vsestranskim prizadevanjem je čevljarška obrt vedno bolj hirala: zaslužki so se krčili in čevljarji so v obupu pre-mišljevali, kako bi si mogli z združenimi močmi rešiti golo ek-sistenco. Ustanavljali so gospodarske zadruga (Pomočniška bolni-ška blagajna, Gospodarska sirovinska zadruga, Združeni čevljarji itd.), ki pa niso mogle nuditi prave pomoči, ker jim je primanj-kovalo zadostnih sredstev in spretnega, energičnega vodstva.

Pod vodstvom g. Karla Kordeliča in na pobudo g. Josipa Breskvarja in Ivana Rozmana ter še nekaterih drugih članov je bila ustanovljena že leta 1920. **Produktivna zadruga čevljar-skih mojstrov** za Slovenijo v Ljubljani, samo škoda, da je kmalu nato g. K. Kordelič umrl. Produktivna zadruga se je po več-letnih naporih ukoreninila in deluje še danes z lepimi usohi. Morda bi bilo umestno, da bi ta zadruga v kakršni koli obliki previdno razširila svoj dosedanji delokrog in skušala v začetku v malem posnemati proizvajanje v tovarnah. Opremila naj bi vzorno delavnico s potrebnimi stroji, kjer bi delali nezaposleni ali slabo zaposleni čevljarji; obenem bi morala zadruga skrbeti tudi za prodajo izdelkov. (Zadruga v Trziču in Žireh kažejo, da je to izvedljivo.) Seveda bi s tem delovanjem ne smele odjedati kruha in zaslužka nečlanom, ki bi se lahko ali pridružili ali pa sami ustvarili nove delavnice na združni podlagi.*

Časov, ko je zaposloval čevljarški mojster 5 do 10 pomoč-nikov, ni več; danes morejo nuditi redki mojstri kruh enemu ali dvema pomočnikoma. Večinoma delajo sami ali pa z vajencem; še ti so redki. Pred 10 leti je bilo v sodnem okraju Ljubljana zaposlenih nad 200 vajencev, a danes jih je komaj 50 pri 276 mojstvih (čevljarjih).**

Že iz teh dejstev je razvidno, da čevljarji samo še životarijo. Če bo šlo tako naprej, v doglednem času sploh ne bo več vajen-cev v čevljarški stroki, ker ne dobe zaposlitve, ko so izučeni, če pa dobe delo, je zaslužek tako majhen, da ni v skladu z današnjimi razmerami in časom, da sploh ne morejo pošteno živeti od dela v svoji obrti.

Kljub številnim kongresom in protestnim zborovanjem v Ljubljani, Celju, Mariboru, Zagrebu, Beogradu in drugod iz-

* Kakor v Ljubljani Produktivna zadruga, deluje v Zagrebu prodajna in produktivna čevljarška zadruga »Sloga«, ki ima veliko prodajalno s skladiščem milijonske vrednosti. Dasi je bila ustanovljena šele leta 1952., je napravila do konca leta 1958. okoli 25 milijonov dinarjev prometa in je povrnila članom okrog 400 tisoč dinarjev dobička. Zadruga prodaja boljše blago po znatno nižjih cenah. Poleg centrale ima še podružnici v Zagrebu in Slavonskem Brodu. — Na podoben način deluje v Trziču leta 1924. usta-novljena usnjarska zadruga »Runo«. Obratovati je pričela v majhnih najetih prostorih s 4 delavci. Čez 10 let pa je zaposlovala v lastni in moderno urejeni tovarni 52 ljudi.

** Še slabše razmerje je v Trziču. Leta 1886. je bilo 59 vajencev, pozneje pa je njih število stalno padalo; leta 1956. je bil pri vseh 50 moj-stvih, ki so še izvrševali obrt, le en vajenec.

podriva in bo slej ko prej izpodrivala čevljarška industrija zaradi svoje denarne premoči samostojno čevljarško obrt, kateri bodo ostala le popravila in krpanje. Samo zadruge s precejšnjim kapitalom in spretnim vodstvom bi mogle deloma pomagati; na državno pomoč za enkrat ne moremo upati. — Vendar pa brihten čevljar ne bo obupal; stroj ne more nadomestiti njegovih delovnih rok. Vsak človek potrebuje obutve po svoji nogi; torej bo treba tudi v najslabšem primeru nekaj čevljev, ki jih bodo izdelale obrtnikove roke; kajti stroji ne bodo nikdar proizvajali čevljev po meri in po nogi, prav gotovo ne za abnormalne in bolne noge; zato naročila ne bodo nikoli prenehala; nasprotno smo prepričani, da se bodo še pomnožila, če bodo obrtniki tehnično in strokovno napredovali in če se bodo gospodarske razmere zboljšale. Tovarniški izdelki so množinsko blago, ki je narejeno za normalno razvite in zdrave noge, ki jih pa tovarniški izdelki kvarijo in jih je po izjavah zdravnikov prav zaradi slabo izdelanih in neprimernih tovarniških čevljev vedno manj; torej bo treba vedno več na roko izdelanih čevljev. Zagrebški čevljarji na primer so otvorili v »Matici hrvatskih obrtnikov« l. VIII. t. l. veliko kolektivno prodajalno ročno izdelanih čevljev vseh vrst in fazon, ki bo izpopolnjevala uspešno delo nabavljalne zadruge »Sloga«, ki smo jo že zgoraj omenili.

V človeškem življenju se vrši neprestan boj; v boju ne zmaga vedno najmočnejši, ampak večkrat najbrihtnejši in najspodobnejši. Zato je pa potrebna čim večja splošna in strokovna izobrazba in stanovska samozavest: če bo obrtnik vsestransko strokovno, pa tudi trgovsko podkovan, če se bo potrudil, da poišče vse možnosti delovanja, bo uspel kljub sedanjim razdrapanim razmeram; zgodovina nas uči, da so prestali obrtniki že mnogo težkih časov, nekatere obrti so zaradi izpremenjenih življenjskih razmer in modernega tehničnega napredka celo popolnoma izginile; vendar so žilavi obrtniki z vztrajnim delom in borbenim duhom vedno dosegli svoje cilje.

Pameten čevljar bo pridno obiskoval razne strokovne tečaje; marljivo bo prebiral modne in strokovne časopise, ki so mu dostopni. V Zagrebu na primer izhaja »Postolarski stručni list«, ki ga urejuje g. J. Simonović, v Belgradu pa »Čevljarška modna revija«, kakršno je izdajal v Ljubljani leta 1926. strokovni učitelj Dragotin Majcè, kakor smo že omenili; žal, da so izšle zaradi premajhnega zanimanja stanovskih tovarišev samo tri številke. Tudi naš »Obrtniški glasnik« in deloma »Obrtni vestnik« sta prinašala v prejšnjih letih lepe strokovne članke, ki jih je napisal strokovni učitelj g. J. Steinman. Toplo želimo, da bi nam zopet kaj napisal.

Prav dober list je dunajska »Schuhmachergewerbe-Zeitung«. Dunajčani izdajajo četrt- in polletno tudi razne čevljarške modne liste; nekateri naprednejši mojstri naročajo take časopise celo iz Italije in Francije.

R. Dostal:

Stare obrtne zadruge ali cehi

(Zgodovinski pregled.)

V srednjem veku sta bili obrt in trgovina v tesni zvezi. Prvotno se je vse, kar je družina potrebovala, izdelovalo doma: orodje, pohištvo, platno, sukno, obleka itd. Zgodovinski viri nam poročajo, da so se naselili v naših krajih že v zgodnjem srednjem veku obrtniki, ki pa so bili Nemci. Cesar Karol Veliki je odredil, da so morali plemenitaši, ki so dobili od njega kako večje zemljišče, naseliti na njem najmanj do 50 obrtnikov. Tako so postopali nato tudi vsi nemški škofje, grofi in drugi plemiči, ki so se naselili pri nas. Na ta način je nastalo na Kranjskem več mest in trgov. Njihovi prebivalci so se pečali skoro izključno z obrtom. Brižinski škofje, ki so imeli v posesti obširna zemljišča na Gorenjskem, v Poljanski in Selški dolini (od Kranja do goriške meje in dol do Medvod), s sedežem v Škofji Loki, so privedli s seboj mnogo svojih nemških rojakov obrtnikov. V oni dobi se je Škofja Loka pečala zgolj z obrtom. Njeni prebivalci se niso bavili s poljedelstvom, za škofijske pristave, dvorce in kmetije pa se je potrebovalo mnogo orodja. **Najstarejši obrtniki na Kranjskem so bil baš na ozemlju brižinskih škofov.** Da se je razvijala prvotna obrt pri nas od strani Nemcev, o tem nam pričajo obrtniška imena v oni dobi: Zellenberger, Meilinger, Hunt, Greiner, Bertold, Dullacher, Warnher, Schrötzel, Osterman, Porger, Speiser, Kuzolt, Lubeth, Kurzleber, Weriant, Thomas vor dem Tor, Ruprecht, Zinzembaumer, Linhart, Merchel, Wergel itd. Med obrtniki pa se nahajajo vendar že takrat tudi slovenska imena, kakor: Tanko, Osek, Marin, Osredek, Kubelin, Mrlišek, Posenzer, Bunjec, Podlogar, Breginjec itd.

Na Kranjskem se je razvijala obrt po nemškem vzorcu in se je zavarovala z **bratovščinami**. Najstarejša poročila o kranjskih obrtnih bratovščinah izhajajo baš iz Škofje Loke. Tuji obrtniki niso plačevali nobenega obrtnega davka, zato so izdelovali svoja obrtna dela lahko ceneje in tako zelo škodovali domačim obrtnikom. Nastajale so pogoste in hude pritožbe ter je nato brižinski škof Ivan leta 1457. potrdil obrtnim bratovščinam njihove pravice. Iz teh pisem so nam ostale razne zanimivosti. Krznarji, kovači in čevljarji so predložili škofu natančen načrt, katerega je škof podpisal. Krojači so prosili le začasno za nekatere pravice, njihova bratovščina je bila ustanovljena šele pozneje. Kdor je hotel postati krznarski mojster, je moral biti otrok zakonskih staršev in se je moral izkazati z mojstrskim delom (Meisterstück). Kovačev je bilo v Škofji Loki največ, ker se je tukaj obdelovalo takrat največ gorenjskega železa. Kovaški pomočniki so

imeli vedno dovolj dela; mojstri so se večkrat kar trgali zanje ter jih drug drugemu odvezemali. Vsak pomočnik si je smel izbrati ali prebrati mojstra, katerega je hotel. Vendar pa je moral poprej službo odpovedati in jo zapustiti šele ob dogovorjenem času. Noben mojster ni smel vzeti v delo pomočnika, ki ni odslužil dogovorjene dobe pri prejšnjem mojstru. Če se je kdo proti temu pregrešil, kaznovala ga je bratovščina, in sicer kovača še enkrat toliko kakor krznarja, kar dokazuje, da je bila za kovaške pomočnike velika stiska. Mojstri so se med seboj obvezali, da ne bodo pomočnikov plačevali po kosih izdelanega železa, temveč po dnevnem delu; to pa zato, da bi preprečili razliko v plačevanju delavcev. To je imelo pa zopet slabe posledice, ker marljiv in sposoben delavec ni mogel zaslužiti več nego lenuh in nemarnež. Kovaške peči so se morale pregledati dvakrat na leto, da se ne bi primerila kaka nesreča. Med loškimi kovači in med onimi v Železnikih so nastali večkrat prepiri zaradi nakupa in tehtanja železa ter zaradi tržnih cen in plačila pomočnikov. Pozneje so se pogodili, da se mora iz Železnikov pripeljano blago tehtati na mestni tehtnici v Škofji Loki in prodajati po določeni mestni ceni. To železo je moralo biti na prodaj v prvi vrsti loškim kovačem. Želblje za nadaljnjo razprodajo so smeli kupovati le loški kovači, ne pa kmetje.

Tudi lončarji so imeli v Škofji Loki svojo bratovščino in so se poleg drugih obrtnih določb zavezali še drug proti drugemu, da ne sme noben mojster prevzeti pri drugem mojstru naročenega dela. Za vse lončarske pomočnike je bila določena enotna tedenska plača. Vajenci so se morali učiti polna tri leta pri istem mojstru. Če je vajenec pobegnil, ga ni smel sprejeti noben mojster.

Domača obrt je bila prvotno omejena na kmete, ki so jo izvrševali kot postransko delo, kadar jih nista ovirala poljedelstvo in živinoreja. Kmetu je pomagala družina, ki se je od njega priučila obrti. Pozneje pa so dobila izključno pravico izvrševanja obrti mesta in trgi. S tem je bila uničena domača obrt na kmetih. Obrtniki so postali stan zase z velikimi pravicami in svoboščinami (privilegiji). Kmetje odslej niso smeli več prosto kupčevati s svojimi obrtnimi izdelki. Le v ribniški dolini in kočevski okolici so smeli kmetje še izjemoma tržiti s svojimi lesnimi izdelki. Zato pa je nastal večji dotok v mesta, kjer je prebivalo več premožnejših in odličnejših ljudi. Tako nahajamo že v 15. in 14. stoletju zelo razvite obrti v Ljubljani, Mariboru, Celju in Gorici. Kovaška obrt in izdelovanje žebeljev je bilo razširjeno posebno na Gorenjskem: v Škofji Loki, Železnikih, Kamni gorici, Radovljici, Bohinju in na Jesenicah. Suknarstvo je bilo zlasti razvito okrog Škofje Loke in v Savinjski dolini. Valvasor piše, da je bila ribniška »suharoba« razširjena že v 15. stoletju in še poprej. Isti domači zgodovinar našteva iz one dobe te domače izdelke: lesene

škafje, sklede, krožnike, rešeta, vedra itd. Lož je bil prvotno majhen trg z usnjarji in čevljarji. Kamnik je že takrat služil mnogo denarja z izdelovanjem smodnika. Tam je bilo tudi mnogo fužin, brusilnic in plavžev. Mesto je imelo celo svojega zlatarja, kar dovolj dokazuje blagostanje meščanov v oni dobi, saj sta se celo v Ljubljani naselila prva zlatarja šele leta 1527. Železo so obdelovali tudi v Logatcu, ki je imel dve fužini. Prvi obrtnik v Ljubljani, o katerem poročajo viri iz leta 1560., je bil Dankwart Zellenberger, ki je imel na Poljanah ob Ljubljanci mlin na dve kolesi.

Postanek zadrug ali cehov

Tudi v stari Ljubljani je bilo zelo mnogo meščanov obrtnikov, ki so imeli takrat že precejšnjo večino v mestnem zastopu. Obrtništvo je bilo v Ljubljani zelo staro, tako staro, da mu ne vemo izvora. Obrtniki so se združevali, kakor drugod v Evropi, tako tudi v naših krajih v obrtne zadrug ali cehe, da bi z zedinjenimi močmi lažje branili in zastopali koristi svojega stanu. Kdaj je bila v Ljubljani ustanovljena prva zadruga, ni znano, na vsak način pa so obstajale pri nas zadrug že na koncu srednjega veka. Že takrat so imele tako lepo premoženje v blagu in gotovini, da so večkrat priskočile mestu na pomoč, kadar je tičalo v denarnih stiskah.

Zadrug ali celi so bile nemške združne organizacije, ki so imele prvotno le verski pomen: praznovanje svojega obrtnega patrona, skupno udeleževanje pri božjih službah, napravo zastave, oltarja, kapele itd. Iz njihovih starih nerodnih in dolgovernih pravil odseva takratna preprostost meščanskega življenja v srednjem veku. V manjših mestih in trgih so imele sprva take bratovščine vsi obrtniki skupaj. Pozneje pa, ko je število raznih obrtnikov bolj in bolj naraščalo, so se tudi obrtne bratovščine ločile po poedinih strokah in obrtih. Iz takih cerkvenih obrtnih bratovščin so nastale že v 14. stoletju strokovne organizacije s svojimi posebnimi obrtnimi pravicami in svoboščinami. Nobeden ni smel izvrševati obrti, kdor ni bil član kake obrtne zadrug. Najmočnejše zadrug v naših mestih so bile zadrug krojačev, mizarjev, čevljarjev, pekov in tkalcev. Nekaterih obrtnikov pa je bilo v posameznih mestih premalo za lastno zadrugo, tako n. pr. dimnikarjev, kotlarjev in glavničarjev, ki so imeli zato svoje združne sedeže le v večjih mestih: v Ljubljani, Celovcu, Gradcu itd. Zadrug so se posebno razširile in dvignile v 15. stoletju. Takrat sta bili pri nas poleg zadrug krojačev in kramarjev že tudi zadrugi mesarjev in čevljarjev. Iz tiste dobe so znane razen ljubljanskih obrtnih zadrug še zadrug v Kamniku (čevljarji), v Novem mestu, Kranju, Ložu in Višnji gori (splošne obrtne zadrug). Namen zadrug je bil dvojen: 1. varovanje svojih posebnih pravic do izvrševanja obrti proti

vsem nepoklicanim, h katerim so prištevali vse kmečke obrtnike in pa tiste, ki niso bili vpisani v zadruga; 2. podpiranje lastnih članov ob raznih izrednih primerih: v bolezni, nezgodi, ob smrti itd.

(Dalje prihodnjič.)

Razno

Razstavni odbor Zavoda PO Zbornice za TOI v Ljubljani je prosil v junijski številki »Obrtniškega glasnika« obrtnike in njihove prijatelje, obrtniška združenja in zadruga, naj pregledajo svoje arhive, knjižnice in shrambe, če se morda ne prša in ne razpadajo v njih stari zapiski, časopisi, koledarji, strokovne knjige itd., ki obravnavajo obrtniško delovanje in prizadevanje v preteklih časih. Prav posebno je želel starih strokovnih in stanovskih časopisov (Kmetijske in rokodelske novice, Kunčev Obrtnik, Slovenski obrtnik iz leta 1906., Obrtni vestnik iz leta 1914. itd.). Tudi posamezne številke bi koristile; z njimi bi spopolnili sedanje nepopolne letnike. — Uspeh te prošnje je bil malenkosten; zato jo ponavljamo. Na vsak način je nujno potrebno, da zberemo za **Rastavo slovenske obrti** in za obrtno knjižnico in čitalnico (ev-obrtni muzej) vse dokaze in dokumente, ki kažejo, kako se je slovenski obrtnik skupno s svojimi učitelji in voditelji trudil in prizadeval za svojo splošno in strokovno izobrazbo in napredek.

Poziv

Uprava »Obrtniškega glasnika« ponovno lepo prosi združenja in prijatelje, naj list razširjajo med člani in znanci ter pošljejo čimprej naročnino po položnicah, ki smo jih priložili junijski številki. Če je kdo položnico založil ali izgubil, naj nam javi ali pa jo kupi na pošti za 25 par in izpolni: 12-461 Zbornice za TOI zavod za pospeševanje obrti v Ljubljani, Ljubljana. Pripomni naj na sporočilu lastniku čekovnega računa, da pošlje naročnino za »Obrtniški glasnik«. Kdor pa lista ne name-rava naročiti, ga prav lepo prosimo, naj ga vrne, da moremo postreči novim naročnikom.

Zavarovanje obrtnikov

Ker so nekateri listi glede zavarovanja obrtnikov netočno poročali (naši so poročali pravilno), je pojasnilo ministrstvo za trgovino in industrijo zadevo avtentično. To pojasnilo pravi: »Ministrstvo za trgovino in industrijo je opazilo, da so nekateri listi prinesli vest, da je treba načrt uredbe za zavarovanje obrtnikov, ker ni zadovoljil obrtniškega stanu zlasti glede višine rent, odkloniti in izdelati nov načrt in da je bilo delo za izdelavo novega načrta že poverjeno strokovnjakom za socialno zavarovanje v Zagrebu. Ta vest ne odgovarja resnici, pač pa je res, da je bil obstoječi načrt, ki ga je izdelalo ministrstvo ob sodelovanju zavarovalnih strokovnjakov, predmet razprave na konferenci obrtniške zbornice v Belgradu dne 28. februarja in

1. marca letos. Ta konferenca je načrt sprejela in pristavila k njemu samo nekatere načelne opombe glede ublažitve bremena socialnega zavarovanja z namenom, da se ugodnosti zavarovanja v prvi vrsti naklonijo najbolj revnim pripadnikom obrtniškega stanu. Zlasti je konferenca poudarila željo, naj bi država zagotovila primerno državno podporo za to zavarovanje. Nadaljnje delo za končno redakcijo uredbe o zavarovanju bo vodilo ministrstvo na podlagi že izdelanega načrta in pri katerem se bodo po možnosti upoštevale tudi želje obrtniškega stanu.

Kupim

Bleiweisove „Novice“ (l. 1843, 1844, 1849, 1856, 1857, 1862), Kunčev „Obrtnik“ in druge stare obrtniške liste in knjige. Ponudbe upravi.

Vezane in panel
plošče furnir

,SLAVONIJA'

Weiner i Weiss, Ljubljana
Gospodarska c. 13
Telefon št. 27-56

*

Stroje in strojno orodje
za obdelavo lesa nudi najugodnejše
Specialna trgovina strojev
Dovžan Ivan, Ljubljana
Frančiškanska ulica 4 — Telefon št. 45-42

Zanatska banka Kraljevine Jugoslavije a. d.

Podružnica Ljubljana, Gajeva ulica 6 / Telefon št. 20-30
Centrala Beograd / Gl. podr. Zagreb / Podružnica Sarajevo

Daljniska glavica din 75.000.000. Udeležba države din 30.000.000. Rezervni fond nad din 5.000.000
PODELJUJE obrtnikom in obrtnim podjetjem menična in hipotekarna posojila, kredite na tekoče račune in posojila na zastavo državnih vrednostnih papirjev — **SPREJEMA** od vsakogar vloge na hranilne knjižice in tekoče račune po najugodnejšem obrestovanju — **UPRAVLJA** imovino in fonde obrtniških ustanov in organizacij — **IZVRŠUJE** najkulantnejše vse ostale bančne posle

Obrtniki! V Vašem lastnem interesu je, da vse svoje denarne posle izvršujete potom svojega denarnega zavoda